

Med Oskar I, tippoldefar og bror min gjennom Langeruddalen

Av Tor Gervin

Gamle gubber kan fortelle. Reidar på Rustanbråten rista på huet over at folk i gammel tid skulle ha tatt seg over Skrimfjella til Skauane nord i Siljan.

– De gikk kongeveien om Ormetangen ved Ravalsjø, sa Reidar.

Søsken og søskenbarn i flokk og følge besøkte vi tid tilbake Rustanbråten, en av flere plasser i Sandsvær hvor vi hadde slekt på 1700- og 1800-tallet. Vi var rundt om, også der husmannsplassen Klippenberg lå på høyre hånd like før man i dag kjører inn til Heistadmoen.

Arbeid hos Treschow

Tippoldefar Anund Dyresen (1831-1903) kom fra Klippenberg, og var en av mange som trakk fra nordsida til sydsida av Skrim. Det var arbeid å få hos Treschow, da Kongsberg sølvverk halverte produksjonen fra 1840 til 1847. Hun som ble vår tippoldemor, Karen Olsdatter (1828-1910), fant Anund innpå Skauane. Beskrivende nok heter det så helt nord i Siljan.

Anund og Karen fikk åtte unger, alle vokste opp. Tippoldefar var husmann på Dammyra, vest for Sporevann. Som andre småkårsfolk i den tid har han nødvendigvis gått til fots. Vi må tro flere ganger fram og tilbake mellom Øvre Sandsvær og Siljan, eller Slemdal som kommunen het tidligere. Hvilken vei gikk han?

Skilt informerer om den gamle rideveien, men tråkket innover Langeruddalen er ikke merket. (Foto: Tor Gervin)

Fra uminnelige tider har det vært mye ferdsel mellom Øvre Sandsvær og Luksefjell. Kongeveien gikk gjennom Langeruddalen, mellom Elgsfjell og Solumsfjell.

Det var nærliggende å tenke en snarvei over Skrimfjella, men Reidar på Rustan-bråten rista altså på huet. Den gamle sølvgruve- og skogsarbeideren kjente historien og stedlige forhold. Kategorisk fastslo han at tippoldefar som andre må ha gått om Ormetangen.

– Du har vel hørt om kongeveien? spurte han, og forklarte at de som skulle til Siljan gikk om Ormetangen og tok av nord for Økteren, like over grensa til Telemark.

Finnvoldalen eller Langeruddalen?

Ulike kilder bekrefter hvordan det fra uminnelige tider, kanskje helt tilbake til vikingtid, har vært mye ferdsel mellom Ormetangen i Sandsvær og Godal i Luksefjell.

Dette var raskeste vei mellom Kongsberg og Skien. På 1950-tallet var det planer om å bygge bilvei her, for å korte ned avstanden fra Skien til Oslo. I dag er det fredet naturreservat fra Ravalsjø til fylkesgrensa, og ikke lenger veldig mange som går her.

Dalføret mellom Elgsfjell og Solumfjell betegnes på nyere kart som Finnvoldalen. Noen kaller det Bløyene. I eldre tid sa de helst Langeruddalen. Her gikk det kløvsti og ridevei over setrene Bløyene og Finnvollen. Fram til 1882 hadde bønder i Sandsvær vedlikeholdsplikt med bygging av klopper og bruer.

En dag bror min og jeg var i usedvanlig godt humør, bestemte vi oss. Vi skulle gå Langeruddalen i Anund Dyresens fotefar! Helst burde vi selvfølgelig gått hele veien fra Klippenberg til Dammyra, men det er fire drøye mil, for en stor del på gjengrodde stier. Tippoldefar var en skogens mann, helt sikkert mye sprekere enn oss.

Han gikk på østsida av Økteren om Lystjern til Sporevann i Siljan. Ved nordenden av Økteren kan han ha skrådd over Brekke, og gått syd om Ramsvannet mot Mykle og Kollen. Eller han kan ha fulgt stien langs Økteren til Gromstul og derfra til Romsdalen.

Vi startet fra Luksefjell

En høstvakker september-lørdag kjørte Alf og jeg om Siljan og Skien til Luksefjell. Ved bare å ta for oss selve Langeruddalen og heller gå tur-retur, slapp vi å måtte ha en bil i hver ende av turen. Det skulle vise seg å være et smart trekk. På den måten rakk vi innom andre plasser, der vi har hatt noen av våre.

Nordenden av Fjellvannet er en malerisk idyll, med Luksefjell kapell fra 1858. Der fant vi gravminnet til Ole og Karen Listul. Ole var sønn av våre tippoldeforeldre på Dammyra. I 1882 dro Ole og Karen til Amerika. Men det gikk bare tre år før de valgte å reise hjem, først til Fjelldalen og etter hvert til Listul, ikke langt

unna der Karen hadde sin oppvekst på Gromstul. Ole var skogsarbeider og vokter på Økterdammen. I løpet av bare fem dager i mars 1895 mistet Ole og Karen tre barn. De døde av meslinger og kikhoste. To ble gravlagt i samme kiste.

Bror min og jeg parkerte på Godal. Derfra syklet vi på bomvei til Finnvollen. Det var litt juks, men fikk stå sin prøve. Vi skulle jo gå den gamle kløvstien og rideveien gjennom naturreservatet fram og tilbake.

Finnvollen seter ligger på fylkesgrensa. Flott var det omkring Luksefjell kapell. Fint var det også ved Finnvollen, hvor det fram til 1890-årene var to setre i drift med tre budeier på hver. Det kunne saktens trenge, for ved Finnvollen gikk det 40 kyr og 300 – 400 sauer. En av budeiene var Gamp-Åse; hun hogg ved som en mann og felte svære graner.

Historie og kulturminner

Skilt informerer både om rideveien og om naturreservatet, men stien innover da-

Bror min (t.h.) og jeg jukset litt og syklet fra Godal til Finnvollen. (Bilde tatt av en vi traff ved Finnvollen)

len mot Bløyene er ikke merket. Det er bløtt og myrlendt, mer enn 130 år siden klopper og bruer ble vedlikeholdt. Bare ett sted så vi med god innlevelse noen rester av det som kan ha vært ei jordbru, altså steiner lagt slik at det var vann under og jord fylt på over.

På høydedraget og vannskillet mellom Telemark og Buskerud, like syd for Bløyene, minner solide steinmurer om den gang det gikk telegraflinje gjennom Langeruddalen. Steinmurene ble lødd opp som forstøtning, der stolpene ikke kunne graves ned.

Et og annet tre ligger på tvers av løypa. Men det har vært ryddet i nyere tid. Det gikk greit å finne fram. Først innmed Bløyene rota vi litt utenom sti og gammel allfarvei.

Ved Bløyene står det et enkelt skilt som forteller at dette var husmannsplass fra 1771 og senere seter fram til 1916. Da ble seterbuene revet og flyttet til Ormetangen og Hillestad. Fortsatt gror det brennesle der det sto fjøs. På myrene er det gammelt slåtteland.

Konger, folk og røvere gjennom dalen

Det er mange kongeveier i Norge, med noe ulike forklaringer på hvorfor de kalles så. Denne på vestsida av Skrimfjella bærer sitt navn etter kong Oskar I, som under stor festivitas besøkte Kongsberg allerede året etter at han ble konge av Sverige og Norge.

Etter besøket ble kongen invitert til elgjakt hos kammerherre Løvenskiold på Fossum ved Skien. Følget rastet og byttet over til ridehester på Raje. 15. september 1845 red kong Oskar I og prins Gustaf gjennom Langeruddalen. Slik ble dette hetende kongeveien.

Men Oskar I var ikke den første med blått blod gjennom denne dalen. Året 1813 reiste

Oskar I, konge av Sverige og Norge, red gjennom Langeruddalen 15. september 1845. (Wikipedia)

stattholder og øverstkommanderende Kristian Frederik nordover, etter besøk hos Løvenskiold. Kristian Frederik var dansken som tok initiativet til riksforsamlingen på Eidsvoll 1814 og 17. mai ble valgt til Norges konge.

Her skal også ha ferdes flere kjentfolk. Ole Pedersen Høiland (1797-1848) sies å ha vært her. Mulig var det i 1831, da han herjet nede i Gjerpen forkledt i fruentimmerklær. Og en gang skal Gjest Baardsen (1791-1849) ha vært på flukt fra lens-

Fra Bløyene stakk Gjest Baardsen mot Elgsfjell, og gjemte stjålet sølvtøy oppe i lia der sola kaster skygge St. Hans-aften klokka 12. (Wikipedia)

mannen gjennom Langeruddalen. Fra Bløyene stakk han mot Elgsfjell og gjemte stjålet sølvtøy oppe i lia, der sola kaster skygge St. Hans-aften klokka 12.

Akkurat det sa jeg ikke noe om til brutter'n.

Alf langet i vei, som om vi skulle ha dårlig tid. Jeg ruslet bakom og tenkte mer på tippoldefar enn på konger og røvere. Jeg lånte ellers tanke til den gang en mann i 1880-åra ble forfulgt av bjørn gjennom dalen helt til Ormetangen.

Det har forresten vært en form for nyttetraffikk gjennom Langeruddalen også i ikke altfor fern fortid. Inntil Skien fikk spritutsalg i 1960, skal folk ha benyttet den gamle snarveien over Bløyene til polet på Kongsberg. Polferder kalte man disse turene. Ved overnatting på Ormetangen kunne det gå hardt ut over nyinnkjøpte, edle dråper...

Fikk han noen gang livstegn fra dem?

Vi tok matpakka og en kaffeskvett der vi nådde skogsbilveien i sydenden av Ravalsjø, før vi snudde og gikk tilbake til syklene ved Finnvollen. Det var ikke langt, bare en times gange hver vei.

På Finnvollen satte vi oss nedpå, inntil en værslitt husvegg, og lot tankene bringe oss tilbake til fordums tider.

Tippoldefars far, hans stemor og tre av hans halvsøsken på Klippenberg konverterte til mormoner, lot seg døpe i Lågen og reiste til Amerika. Mon tro om Anund på Dammyra visste om det og noen gang fikk livstegn fra dem? (*Se artikkelen om mormon-pionerene fra Sandsvær*)

Anund fikk forpakteravtale med Treschow fra 1869, uten at det gjorde så stor forskjell fra livet som husmann. Fra 1884 var han selveier i Gjerpen, etter at han arvet en gård i Fjelldalen. Men det gikk ikke så lang tid før gården ble fradelt flere ganger. Det var neppe av lyst og fri vilje. Til slutt overtok kommunen det som var igjen av gård og grunn.

Tippoldefar ble fattigforsørget og endte sine dager på Foss fattighjem.

Kilder:

Skogen og fjellet kaller, en sandsværingers erindringer (Alfred Ljøterud 1966), Rideveien Sandsvær – Skien (Gerd Næss, Langs Lågen 1988), Kløvstien gjennom Langeruddalen (Gerd Næss, Langs Lågen 1992), I Kong Ravals rike (Henrik Sundt 2008), Topografisk kart over Norge (Kongsberg – utgit av Norges geografiske Opmaaling 1890), Sandsværs Historie VI (Olav Sätvedt), Siljan bygdebok (Asbjørn Bakken), Gjerpen bygds historie III (Terje Christensen), Luksefjellminner nr. 9 og 15 (Skavan miniforlag), gamlegjerpen.no (Gard Strøm), digitalarkivet.no (folketellinger, kirkebøker, pantebøker), disnorge.no (gravminner i Norge).